

Баасы
келишимдик
баада

ЖАЛАЛ-АБАД
АКК

Апрель
2020-жыл
№4 (207)

Биздин сунуш - сизге киреше! Белес

Жалал-Абад Айылдык Консультациялык кызматтын гезити

Европа Биримдиги менен
биргеликте каржыланат

германия
кызматташтыгы
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Аткаруучу:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Буудайды өзүбүз

өстүрүп баштадык!

2

019-жылы күзүндө «Айдабай себүү» технологиясын колдонуу менен Жалал-Абад облусуна караштуу, Сузак районунун Курманбек жана Көк-Арт Айыл аймактарында кайракы талааларда «Стекловидная-24» сортундагы күздүк буудай 150 га аянтка себилген.

Учурда буудай талааларында жазгы азыктандырууга минералдык жер семирткичтер берилип, отоо чөптөргө каршы гербициддер колдонулду. Буудайдын өсүшү жакшы. Эрте жаз буудай талааны мал-жандыктардан коргоп алуу, кээ бир талааларда отоо чөптөр менен күрөшүү кыйынчылыгын эске албаганда, жамгыр жакшы жаап, буудай жакшы өсүп, талаалар көрктөндү.

Долбоор боюнча 4 демонстрациялык талаалар уюштурулган. Ал талааларда Диаммофоска, Стимикс, микробиологиялык жер семирткичтерди колдонуу менен күздүк эгилген арпа, буудайдын канадский сортун өстүрүү тажрыйбада сыналып жатат.

Долбоордун координатору Атабай Тойчу уулунун сунуштары:

1. Азык-түлүк коопсуздугу ар бир үйгө керек экендигин корона-вирустун таасиринен улам байкалды. Ар бир үйдө кампада жылга жетээрлик буудай туруш керек.
2. Буудайды малга жем үчүн гана өстүрөбүз деген пикирден кайтышыбыз абзел.

Азык-түлүк коопсуздук жөнүндө азыр ар бир жаран ойлонуп, чара көрүп, буудайды камдашы керек!

Жалал-Абад регионалдык Айылдык консультациялык кызматы тарабынан аткарылып жаткан «Сузак районунун кайракы жерлерине буудай жана арпа өстүрүүнүн туруктуу системасын түзүү» долбоорунун «Аймактарды комплекстүү өнүктүрүү» про-

Мамлекеттин матрезервинде буудай бардыгы жакшы, блокпосттор коюлуп, чек-аралар жабылып, күтүүсүз абал келип калса (жашоо көрсөткөндөй), буудай дасторконго жакын үйүндө турганы эң жакшы.

3. Айылдарда кебези менен ун тарткан тегирмендерди кайрадан ишке киргизүүнү ишкерлер тезинен колго алышы зарыл. Керек учурда эл айылдын ичинде

буудайын тарттырып, ун менен камсыз болсо бул эзелтен камбыл акылдуу кыргыз элдин иши деп эсептейм! Анын үстүнө кебези менен ун, туура тамактануу жаатында ден соолукка өтө пайдалуу экендигин (ак унга салыштырмалуу) дарыгерлер айтып келет!

Кырманга береке, элге бейпилдик, баарына бекем ден соолук каалайм!

граммасынын алкагында, Европа Биримдиги жана Германиянын Экономикалык кызматташтык жана өнүктүрүү федералдык министрлигинин (BMZ) каржылоосу менен ишке ашырылып жатат.

Насипа МАМАСАЛИЕВА

2-бет

Брокколи капустасы

3-бет

Картошканы кароо...

4-бет

Ишкер айымдар...

5-бет

Окутуу тилегим ...

7-бет

Мыкты дыйкан ...

Брокколи капустасын сөзсүз өстүрүңүз!

Капустанын бул түрү Кыргызстанда, айрыкча түштүк жергесинде өтө аз өстүрүлчү. Азыр бир аз болсо да көбөйө баштады десек да болот. Аны өстүрүүнү, тамак-ашка колдонуу пайдалуу экендигин унутпайлы. Брокколи капустасы – жарыкты, сууну сүйүүчү жашылча.

Брокколи капустасын – сабиз, картошка, пияз, бадыраң, чанактуу, дан өсүмдүктөрүнөн кийин отургузса жакшы болот. Ал эми капуста, кызылча, помидор, түрп, шалгам, редискадан кийин отургузса жакшы түшүм бербейт.

Көчөттөрүн өстүрүү

Брокколи – эрте бышканына карабастан көчөтү менен отургузулат. Апрельдин башында парниктерге үрөнүн сээп, май айынын ортолорунда огородго эге берсе болот. Капустанын бардык түрү сууну сүйөт, бирок башкаларга салыштырмалуу бир аз азыраак сугарыш керек. Огородго отургузган кезде, айрыкча башчалары өсө баштаган учурда көбүрөөк суу берсе түшүм жакшы болот. Андан соң мульчалоо зарыл. Мульчанын жардамында отто чөптөр чыкпайт, өтө ысыбайт, кургабайт, себеби брокколи өтө ысыкка чыдамсыз. Ал үчүн 18-11°C жылуулук норма.

Кароо, асыроо

Регулярдуу түрдө сугарып, түбүн жумшартып туруу керек. Ар бир сугаргандан кийин жумасына 1 жолу топуракты борлондотуп туруу зарыл. 20 күндөн соң капуста түптөө керек, 10 күндөн кийин дагы кайталоо зарыл.

Брокколи ашканада

Аны кандай тамакка кошпогун жакшы даам берет. Аны кайнак сууга салып, казандын капкагын жаап кайнатуу керек. Чала кайнатып бышырса витаминдери жакшы сакталат. Брокколиден салат жасап, кууруп, буулап бышырып жесе болот. Эң жакшы тамак – жөн эле кайнатып сливочный майды куюп койсо же куурусак болот. Брокколини жашылча бакчаңызда сөзсүз өстүрүңүз!

Пайдалуу касиеттери

Капустанын бардык түрүнүн ичинен эң баалуу диеталык капуста. Диетологдор – жүрөгү оорукчан, муун ооруларына кабылган бейтаптарга сунуштайт. Анын курамында белок көп, клетчатка аз. С, Е, каротин, В1 витаминдерин камтыйт. Ооруп айыккан бейтаптар үчүн күч топтоого жардам берет. Ашказан жарасы менен жабыркагандарга анын жаңы ширеси жаранын айыгып кетишине шарт түзөт.

Агасси F1 гибриди

Брокколи капустасынын Агасси F1 гибриди жогорку түшүм берүүчү, формасы кооз, товардык көрүнүшү жакшы гибрид. Даамы таттуу, аш болумдуу 65-75 күндө бышып жетилет. Өндүргөн өлкө Голландия, үрөнү 94-96 пайызга чейин өнүмдүү.

ЖА АКК

Жаратылыш тартуулаган пайдалуу азыктар

АШКАБАК – Адамдын организми үчүн өтө пайдалуу азык.

Курамы: 100 г ашкабакта 90 г суу, 0.9 г белок, 5.9 г углевод, 1.2 г клетчатка жана органикалык кислоталардан турат.

Ашкабакты кантип тандоо керек?

3-5 кг салмактагы, кабыгы сыйда, жабыркабаган болушу керек. Өтө бышып кеткен ашкабактын маңызы чачтуу камыр сыяктуу даамсыз болот. Нормалдуу бышкан ашкабак үзүлгөн жери кургак жана кара түстө болот.

Саламаттык - ден соолук үчүн:

- Уйкусуздукка кабылганда 1 стакан жаңы сыгылган ашкабактын ширесине 2 чай кашык бал кошуп жатаарда ичип туруу керек.
- Циститке күнүнө 2 жолу ашкабактын боткосун 50 г дан жеп, ширесинен ичүү керек.
- Ашкабактын семичкасын чагып жесе эркек кишинин потенциясы жакшырат.
- Жүрөк кан-тамыр оорулардын алдын алуу максатында ашкабактан тамак-ашка көбүрөөк колдонуп туруу керек.
- Ичеги курттарды жоготуу үчүн ачкарын ашкабактын данегин чагып жеп туруу керек.

- Ашкабак даамдары ич катууну да жөнгө салат.
- Ашкабак семичкесиндеги А, В, С витаминдери жүрөктүн иштешин жакшыртат. Семичкесин кууруп майдалап бал менен аралаштырып, ач карын 1 аш кашыктан жеп жүргөн пайдалуу.

Сулуулук үчүн бетке маска:

Жарым стакан ашкабак массасына 3 аш кашык шекер же бал, жарым кашык май кошуп аралаштырып бетке маска жасаңыз. 10 минут масса жасап андан соң жууп салсаңыз беттин териси жумшарып, назик энергиялуу болуп калат.

Бут үчүн маска: үй шартында СПА процедурасы- жарым стакан ашкабак маңызына 1 жумуртка, жарым чай кашык балды кошуп аралаштырып бутуңузга, таманыңызга масканы жаап 15 минутадан кийин жылуу суу менен жууп салсаңыз бутуңуздун териси

Көк алма

Көк алманын пайдасы:

Алманы канчалык көп жесеңиз ал ошончолук пайдалуу. Күнгө эртең менен бир алма, кеч жатаарда бир алма жеп жүрсөңүз кан басым бир калыпта сакталат.

Алманын курамында:

Пайдалуу витаминдер микроэлементер С, В1, В2, Р, Е, темир, марганец, калийге бай, клетчатка жана пектиндер көп. Боор бөйрөктүн иштешин, кан айланынуу жакшыртат. Организм темирди жакшы өздөштүрөт, кандагы холестеринди азайтат, жаштыкты жана сулуулукту узакка сактап калууга жөндөмдүү азык болуп саналат. Көк алманын данеги организмди бир суткалык йод менен камсыздайт. Алманын курамындагы хлорофилл кандагы эритроциттердин иштешин жөнгө салып, иммунитетти чыңдайт, грипп сыяктуу ооруларга туруштук берет.

Кургак бетке маска жаап бырыштарды жазыңыз

4 аш кашык алма уксусун жылытып, ага 3 чай кашык бал 2 аш кашык кайнаган суу кошуп сулуунун боткосун даярдап маска жасайбыз. Бул масканы бетке шыбап 30 минут коюп жылуу суу менен жууп салабыз. Жумасына эки жолу кайталап жасап турсаңыз кургак тери жумшарып жашара баштайт.

Каакым (Одуванчик)

Бийиктиги 20-50 см болгон көп жылдык дары чөп. Каакым гүлү апрель май айларынан баштап сентябрга чейин гүлдөйт. Каакым бардык жерде өсө берет. Дары катары тамырын жана жалбырагын да пайдаланышат. Тамакты жакшы сиңиртүүчү, боор ооруларында өт айдоочу каражат катары колдонулат, ич катканда жумшартуучу катары пайдаланышат.

Жазда каакымдын жаш жалбырактарын салатка кошуп жесе авитаминоз, анемияларга өтө пайдалуу.

Салаттын рецепти:

100 г каакымдын жалбырагы, 50 г көк пияз, 25 г аш көк, 15 г өсүмдүк майы, 50 г капуста, 1 даана бышкан жумуртка, туз, калемпир татымына жараша салып жасап жеңиздер.

Каакым сиропу

Жаз келээри менен сары каакым гүлү ачылып турган кезде 100 даана терип, эрте жазда шамалдап, жөтөлүп тумоологон учурда сироп даярдап ичкен өтө пайдалуу.

Ал үчүн 100 даана сары гүлүнө 1 литр суу, 1 кг кумшекер кошуп кайнатып муздаганга чейин калтырып анан марлиден сүзүп өткөрүп стерилденген шише идишке куюп сиропту сактасаңыз болот. Шамалдаган учурда ач карын 1 чай кашыктан жарым стакан сууга кошуп ичип жүргөн пайдалуу. Тамак сиңирүүнү жакшырттып, организмдин тонусун жогорулатат. Демек чай менен ичкен да жакшы жардам берет.

Каакымдын гүлүнөн жасалган варенье:

Ал үчүн эртең менен эрте күн тийген учурда 1000 даана гүлүн терип 1 литр суу 2 кг кумшекер, 3 лимонду теркадан өткөрүп, 25 чейин жалбырагын кошуп мискейге салып 15 минута кайнатып 12-24 саатка калтырып коебуз. Андан кийин аралаштырып 2 саат кайнатабыз (көбүгүн алып туруу керек). Стерилденген банкаларга куюп жаап 6 айга чейин сактаңыз.

ЖА АКК

(Уландысы. Башталышы өткөнү санында)

Жер семирткичи колдонуу

Европада жана башка өлкөлөрдө картошкандан жогорку түшүм алуу тажрыйбасы жасалма өндүрүлгөн жер семирткичтерди туура колдонууга негизделет. Картошкага керектүү өлчөмдө азот, фосфор жана калий камтыган жер семирткичтерди колдонсо же топуракта алар табигый түрдө бар болсо, ал эң жакшы өсөт. Топурактын түрүнө жана мурунку үч жылдын ичинде пайдаланылышына жараша жогорудагы элементтерди керектөө көлөмүн аныктаса болот. Айыл кеңешчисинен же ийгиликтүү жашылча бакча ээсинен сенин айылыңдагы топурактын шарттары жөнүндө сурап билип ал.

Эң жакшы түшүм алуу үчүн жер семирткичи картошка үрөнүнүн эки жагына, картошкандан 5-8 см аралыкта жайгаштыруу керек. Мындай жер семирткичтер колдонулбаса, анда картошканын түшүмү да төмөн болушу күтүлөт.

Жакшы түшүм алуунун эң негизги шарты - бул топуракта органикалык заттын курамын көбөйтүү.

КАРТОШКАНЫ КАРОО жана АСЫРОО

Малдын кыгын пайдалануу

Жасалма жер семирткичтер өндүрүлө элек кезде, жер семирткич катары малдын кыгын сууга жибитип, суюк түрүндө жерге пайдаланылып келген. Себеби, койдун, бодо малдын, эчкилердин жана топоздордун кыгы менен заңынын курамында картошка өсүмдүгүнө эң керектүү элементтер: азот, фосфор, калий жана башка заттар бар. Кантсе да, бул элементтер сууга жибиткенге карабастан, картошка өсүмдүгүнүн жакшы өсүшүнө жана жакшы түшүм беришине жетиштүү өлчөмдө чыкпайт.

Кыктагы жана заңдагы азык элементтери топуракка белгилүү бир убакыт өткөндөн кийин гана сиңет, бирок жылдын биринчи мезгилинде жакшы түшүм берүүгө жардам бере албайт. Эң ыңгайлуусу, малдын кыгын топуракка дайыма кошуп туруу керек. Себеби, убакыт өткөн сайын топурактагы кыктан өсүмдүктөргө керек болгон азык-заттар бөлүнүп чыгат.

Жаңы заңды пайдалануу туура эмес. Ал топуракка азыктарды жана калийди камсыз кылат. Бирок курамындагы заң концентраты өтө жогору болгондуктан өсүмдүктөрдү өлтүрүшү ыктымал. Андан сырткары сары чырмаок тарап кетиши мүмкүн. Ошондуктан аны картошканын үрөнүн отургузуудан бир топ убакыт мурда колдонуу керек.

Сугаруу

Жерди айдоодон бир жума мурун сугарып коюу туура. Анткени нымдуу топурак жаңы өсүмдүктүн тез өсүп чыгышына жардам берет.

Жаңы өсүмдүктүн жалбырактары жердин бетине чыккандан кийин, дагы бир жолу сугаруу керек.

Эң натыйжалуу сугаруу мезгили – жаш жемиш тамырларынын чоңдугунун диаметри 1.5 см.ди түзгөн учур. Бул адатта өсүмдүктүн гүлдөп баштаган учуруна туура келет.

Картошка толугу менен өсүшү үчүн оптималдуу нымдуулук керектиги белгилүү. Оптималдуу нымдуулук топурактын абалына, топурактын курамындагы органикалык затка, температурага, бууланууга, атмосферанын нымдуулугуна жараша бир аз өзгөрүшү мүмкүн.

Жакшы түшүм алуу үчүн топурактын нымдуулугун сактоо зарыл. Нымдуулук – бул суунун көлчүктөп турушу эмес, көлчүктөгөн суу мите козу карын ооруларынын тарашына жана тамырлардын чиришине алып келет. Андан сырткары азыктарды өсүмдүктүн тамыр зонасынан жууп кетет. Ал эми, кык, компост жана жалбырактар топуракта нымдуулукту сактап турат.

Түптөө

Түптөө бул өсүмдүктүн сабактарынын жана жалбырактарынын айланасына топуракты топтоо. Түптөөнү картошка өсүп жаткан мезгилде эки жолу өткөрсө болот. Биринчи жолу өсүмдүк жер үстүнө өсүп чыкканда, андан кийин гүлдөгөндө.

Түптөөнүн үч себеби бар:

1. Өсүмдүктү отургузданган бир айдан кийин отоо чөптөрдү жок кылуу максатында.
2. Жемиш тамырларынын өнүгүүсү үчүн жетиштүү топуракты камсыз кылуу жана күндөн сактоо. Күн нурунда калган жемиш тамырлары жашыл болуп калат да, уу заттарын пайда кылат. Бул картошка адам баласы үчүн бышырылган да, бышпаган да түрдө уулуу.
3. Эгерде картошканын түймөгү топурак менен жакшы жабылса, күбөнүн личинкалары үчүн аларга жетүү кыйынга турат.

ЖА АКК

Жүгөрүнүн түшүмүн жыйноо

Жүгөрүнү оруп-жыйноо иштерин анын даны катуу жана жалтырак, ал эми жалбырактары жана мардектеринин кабыктары самандай сары түскө ээ болгондо баштоо керек. Жүгөрүнүн даны бышканда төгүлүп калбаса да, аны кыска мөөнөттө оруп-жыйноо сунушталат. Анткени жүгөрүнү жыйноону созо бергенде түшүм бир кыйла жоготууларга учурашы мүмкүн. Күзүндө жаан-чачын башталган кезде мардектеринде козу карын илдеттери өөрчүп, даны нымдалып, сапаты начарлап кетет, жалбырактары да куурап, сабактары катыйт. Жүгөрүнү оруп-жыйноо иштерин кечендетпей жүргүзүү керектигинин дагы бир себеби анын ордуна көбүнчө күздүк дан эгиндери эгилет.

Жүгөрүнү комбайн менен оруп-жыйнаган оң, андан башка ыңгайлашып атайын жасалган эгин жыйноочу комбайндар менен да жыйнашат. Мардектери бункерге жыйналат да, сабактары майдаланган соң, аларды силостойт. Мардектерин сактоого жыйнаар алдында аларды сорттоп, бузулгандарын, быша электерин алып салышат, ал эми үрөндүккө эң мыктыларын тандап алышат.

ЖА АКК

Кол менен жыйналганда, жүгөрү 85 % бышып жетилген болсо оруп баштасаныз болот. Сиз жыйнап бүткөнгө чейин, паядагы азык-зат жана ширеси менен толук бышып жетилип калат же толук бышып жетилишин күтүп, анан жыйнай баштаңыз.

САКТОО

Үрөндүккө алынган жүгөрүнүн уруктары мардек түрүндө сакталат, анткени майдаланган дандары эрте бузулат. Үрөндүк жүгөрүлөрдү өзүнчө имараттарга жыйнап коюу керек. Жерден бир аз көтөрүлгөн, жакшы желдетилген атайын жасалган жыгач кампаларда сактоо максатка ылайык. Ошондой эле температуралык деңгээли 1-2°C болгон үй имараттарынын жакшы желденген, кургак чатырларында сактаса болот. Алар көп же бузулуп баратса, иргеп-иргеп, бузулгандарын ыргытып, тазаларын сактоого кайра жыйып коюу керек.

Өндүрүштүк тажрыйбалардан жана изилдөөлөрдөн улам көрүнгөндөй, бастырылган чийки дан кадимки цементтелген аба өтпөгөн силостук чуңкурларда жакшы сакталат.

Жүгөрүнү - көп сандаган микроорганизмдер илдетке чалдыктырат. Бул өсүмдүккө кеңири тараган илдеттер: үрөндөрдүн көк дат басып кетүүсү, көбүкчүл жана чаңчыл кара көсөө, фузариоз, бактериоз, нигроспороз, тамыр жана сабак чириктери.

Чаңчыл кара көсөө

Чаңчыл кара көсөөнүн козгогучу үрөн өнө баштаганда пайда болот. Жүгөрүнүн үрөнү өнүп чыккандан баштап өнүмдөрү жер бетине пайда болгонго чейин аларды жабыркатууга жөндөмдүү. Бул оорунун белгилери билинбей өөрчүп, генеративдик (гүл, мөмө) органдарын гана жабыркатат. Ооруп калган шыпыргылары (чачы) жана мардектери толугу менен же кээ бир жерлери кара чоң массага айланат. Инфекция үрөндөрдө сакталат.

Күрөшүү жолдору: которуштуруп айдоо – чаңчыл кара көсөөнүн жугушунан сактаган негизги каражат болуп саналат. Жүгөрүнү ал талаага кайра 3-4 жылдан кийин айдоого болот. Үрөндү химикаттардын жардамы менен тазалоо да өсүмдүктү бул илдеттен коргойт. Оруп-жыюу иштеринен кийин талаалардан жүгөрүнүн калдыктарын калтырбай тазалап алуу керек. Ошондой эле оптималдуу мөөнөттө айдап-себүү иштерин жүргүзүү менен толеранттуу гибриддерди пайдалануу сунушталат.

Көбүкчүл кара көсөө

Жүгөрү бул илдетке өсүү мезгилинин бардык этаптарында чалдыгат. Инфекция топуракта, өсүмдүктүн калдыктарында жана уруктарда сакталат. Жүгөрү өсүмдүгү айыл чарба шаймандары жабыркаткан жерлери аркылуу жана курт-кумурскалар чакканда - сабакчыл жетим көпөлөктүн, козу үкүчөсү жана швед чымынынын гусеницалары (курттары) зыян тартат. Бул илдет өсүмдүк өсүп келе жаткан маалда анын ар кайсы жеринде пайда болот да, жаш ткань түзүлөт. Жабыркаган органда көбүкчө пайда болот, анын ичинде козу карын илдетинин спорасы (көбөйүү органы) өнүп чыгат.

Күрөшүү жолдору: Негизинен таза үрөндүк мардектерди тандап алууга, жыйым-теримден кийин талааларды жакшылап тазалоого багытталышы керек. Үрөндү химикаттар менен тазалоо үрөндүк

Жүгөрүнүн илдеттери

инфекциядан гана арылат, анткени бул илдет кийинки фазаларында жугушу мүмкүн. Ага көзөмөл жүргүзүүнүн эң эле эффективдүү каражаты - туруктуу же толеранттуу (ошол жерге ыңгайланышкан) гибриддерди тандап алуу.

Мардектердин бактериозу

Бул инфекция оорунун илдетин таратуучу болгон үрөн жана курт-кумурскалар (данчыл кантала) аркылуу жугат. Ал даны катып быша баштаганда өөрчүйт. Дандарында күңүрт-боз бастырылган сыяктуу тактар пайда болот. Жабыркаган мардектерди көк дат баса баштайт.

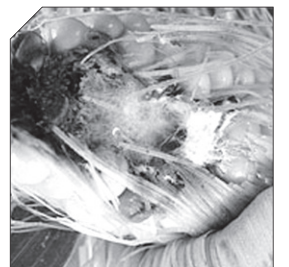
Нигроспороз

Үрөндөр аркылуу жугат. Дандын жабыркаган мардектери жакшы өспөйт, күңүрт түстүү болот, сабагы борпоң. Аябай зыян тарткан мардектер үбөлөнүп сына баштайт да, эч кандай чарбалык баалуулукка ээ болбой калат.

Түштүк гелиминтоспориоз

Жүгөрүнүн жер бетиндеги органдары жабыркайт, бирок өзгөчө өнүмдөрү көбүрөөк бул илдетке кабылат. Жалбырактарындагы бозсаргыч, самандай сары же күрөң-сары тактары сүйрүйгөн формага ээ. Аябай күчөп кеткенде тактар жайылып чоң тешиктер пайда болот. Ушундай эле тактар жалбырактарда, сабактарда, мардектин сырткы кабыгында чыгат. Мардектин негизги өзөгүндө жана дандарында козу карындын конидиалдык спораларынын (көбөйүү органдары) даттары көрүнөт.

ЖА АКК

«Жалал-Абад облусунун Ноокен жана Ала-Бука райондорундагы туура тамактанууну жөнгө салуу үчүн жергиликтүү азык-түлүктөрдү өндүрүү системасын колдоо» долбоору

"Дасторкон" деп аталган элеттик аялдардан куралган өз ара жардамдашуу тобу (ӨЖТ) уюшулган. Бул топ Жалал-Абад облусунун Ала-Бука районуна караштуу 1-Май Айыл өкмөтүнүн Ажек айылында 2018-жылы сентябрь айында түзүлгөн.

Ишкер айымдардын катары өсө баштады

Тапкан кирешени керектелүүчү азык-түлүк алып, арткан акчаны иштеген саатыбызга карап, бөлүп алып жаттык. Карантинге байланыштуу жумушубуз убактылуу токтоду.

Биз Ажек "Дасторкон" чакан ишканасынын ишкер айымдары Б.Баязова, Г.Базарбаева, Ы.Акматова, Г. Кайназарова, Р.Саттарова, Б.Үсөнова ушул ишчараларды уюштурууга жардам көрсөтүп жаткан долбоордун жетекчилерине, Айыл өкмөт башчыбыз М. Шербаяевге, АДК жамаатына, айыл башчы К. Рустамалиевге жана ЖА АККнын консультанттары А.Хамдамовго, М.Мамбетовага ыраазычылык билдиребиз.

Бул иш-чаралар «Жалал-Абад облусунун Ноокен жана Ала-Бука райондорундагы туура тамактанууну жөнгө салуу үчүн жергиликтүү азык-түлүктөрдү өндүрүү системасын колдоо» долбоорунун алкагында "FSDS" Туруктуу өнүгүүнүн сунуштары уюмунун колдоосу менен, Жалал-Абад регионалдык Айылдык консультациялык кызматы тарабынан аткарылууда.

Араббой ХАМДАМОВ,
ЖА АККнын агроном-консультанты

Бир максатты көздөгөн топ мүчөлөрүнө ЖА АККнын консультанты Масуда Мамбетова "Туура тамактануу", «Үй шартында кондитердик азыктарды даярдоодо санитардык гигиеналык эрежелерди сактоо», булочка, печеньенин түрлөрүн, пицца бышырууну практика жүзүндө үйрөткөн. Үй шартында консервалоочу жабдыктар, санитардык гигиеналык эрежелер, жашылча-жемиштерди консервалоо, шире, компотторду, кышка салаттарды даярдоо боюнча окуу тренингдерди өткөргөн.

Топ мүчөлөрүнүн айтуусу боюнча:

Үй шартында өз алдынча кондитердик азыктарды даярдап, буйуртма алып, ортолук фондго акча чогултка баштадык. Ортолук фонддогу 12000 сом акчанын эсебинен ЖА АККга 3000 сом өздүк

салымды кайтардык. Долбоор тарабынан 2019-жылы август айында духовка, миксер, эт тарткыч, закрывалка, тёрка жана кекс бышыруучу калыптар алынып берилди.

Жабдыктарды алган соң, Ажек айылынын айыл башчысына кайрылып, айылыбыздагы бош жаткан эски ФАПтын имаратын сурадык. Бизге Айыл өкмөт башчыбыз М. Шербаяев жардам көрсөтүп, ал жерди ижарасыз иштетүүгө берди. Астейдил иш баштоо үчүн катуу киришип, жууп-тазалап, ремонттоп, ортолук акчадан керектелүүчү стол, стул, идиш-аяктарды ж.б.

керектүү буюмдарды сатып алдык. Самсы, булочка, кекс каттамага буйуртма алып, ун жана башка керектелүүчү продуктуларды сатып алып иш баштадык.

Ажек айылынын АДК жамаатынын лидери А. Кожонова жамаат менен келишип бизге демөөрчү болуп 3000 сом берди. Биз 2019-жылы 7-ноябрда, аксакалдарга бышырган бышырыктарыбыз менен сый көрсөтүп, чай берип батасын алдык.

Дасторкон группасында 6 аял кичи ишканада иш баштап, айыл элдерине кызмат кылып акырындык менен буйуртма ала башта-

дык. Башында ишти баштап алуу оор болду. Алгач кышкы 3 айга электр энергиясы үчүн 12 миң сом төлөдүк. Тапканыбызды төгүп, биз иш баштаганыбызга сүйүнүп, элибиз болсо "Алысты жакын кылдынар, оорубузду колдон, жеңилибизди жерден алдынар" деп рахматын айтып, батасын берип жатышты. Көбүнчө айылыбыздагы той-топурга каттама, самсы, кекс, пирог, булочка алып базарыбызды кызытып жатышты. Ошондой эле мектеп окуучулары пирожки, самсы сатып алып жеп рахматын айтып жатышты. Тапканыбызга шүгүр кылып иштедик.

«Жалал-Абад облусунун Ноокен жана Ала-Бука райондорундагы туура тамактанууну жөнгө салуу үчүн жергиликтүү азык-түлүктөрдү өндүрүү системасын колдоо» долбоору

«Береке» тобунун ийгиликтери

АШИРБЕКОВА Карамат эже
Ала-Бука районуна караштуу Кашкалак айылындагы «Береке» тобунун лидери.

Бул долбоордун негизги максаты:

Айыл-чарба өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу менен үй-бүлөлүк тамактанууну жакшыртуу жана кошумча киреше табуу экендигин билдим. Бизге Хамдамов Араббой, Акматов Эмил жана Жумабаев Хасанбайлар жашылчаларды жана жер-жемиштерден үй шартында кайра иштетүү жана сактоо технологиясы, сууну сарамжалдуу пайдалануу, илдеттерге каршы күрөшүү, эң негизгиси аларды үй-бүлөлүк тамактанууну жакшыртууда колдонуу менен туура тамактанууну жөнгө салуу жөнүндө окуулар өтүштү. Белгилеп айтуучу нерсе биз алардан сапаттуу үрөн алып эгип, сапаттуу түшүм алууну окуп үйрөндүк. Бул долбоор бизге азыркы күндөгү керектүү болгон ишкердүүлүктү жана өзүбүздү өзүбүз каржылоону үйрөттү. 2 жылдан бери жашылчалардын 11 түрүн эгип, мол түшүм алып келебиз. Помидор, бадыраң, капуста, сабиз, ашкабак, болгар калемпири жана башка жашылчаларды эгип, күнүмдүк тамак-ашка пайдаланып, артканын сатып, каражатыбызга кеңири иштетебиз. Биз долбоордун алкагында алган билим шыктарыбыз жана сапаттуу үрөндөр буга чейин билген дыйканчылык иштери-

биздин көпчүлүгү туура эмес экендигин билип алдык. Жаңы ыкмалар менен эгип жетиштирген жашылча жемиштерден жылдагыга салыштырмалуу көбүрөөк түшүм алдык.

Бул көрсөткүчтөр биз жылда алган түшүмдөрүбүздү салыштыруунун натыйжасында орточо эсеп менен чыгарылган. Жылдагы алган жалпы пайдаларыбызды экономикалык анализ кылып көрсөк, биздин көптөгөн сөздөрүбүз далилин табат. Кышкы консервалоо иштерин жасап, кышкы жемиштерди толук камтып алабыз. Алган түшүмүбүздү, консерваланган продукциябызды үй-бүлөбүз менен кеңири жеп, артканын

Төмөнкү таблицада салыштыруу анализин көрүңүздөр.

№	Жашылчанын аталышы	Кадимки элдик ыкмадан алынган түшүм (кг/кв/м)	Жаңы ыкма менен сапаттуу үрөндөрдөн алынган түшүм (кг/кв/м)
1	Томат	1 - 2	2,5 - 3
2	Бадыраң	1 - 1,5	2 - 2,5
3	Капуста	1 - 1,5	2 - 3
4	Сабиз	2-2,5	2,5-4
5	Жашыл чөптөр	0,5	1 - 1,5
6	Болгар калемпири	1,5 - 2	2,5 - 3

сатып пайдаланабыз. Мында биз өзүбүздү өзүбүз каржылоону, туура тамактанууну жолго койдук. Биздин топтогу аялдардын баары өздөрүнүн үй-бүлөсүндөгү болгон өзгөрүүнү айта алышат. Мисалга алсак, жаз келээри менен 7 жаштан 14 жашка чейинки балдарыбызда алсыздык күзөтүлүп, кээ бирлеринин тырмактары тартышып калчу. Бул белгилердин бардыгы витамин жетишпестиктен экенин, эгер витамин жетишпесе иммунитеттин начарлашына алып келишин айылдагы клиниканын даарыгерлери айтышкан болчу. Окуулардын жүрүшүндө биз балдарыбыз жана өзүбүздөгү витамин жетишпестигин ар түрдүү дары-дармектер менен эмес табигый жашылча жемиштерден алууга болоорун билип алдык. Туура тамактануу жөнүндөгү окуулардан кийин, качан, канча өлчөмдө тамак жеш керек экенин үйрөнүп, аны күндө колдонуп жатабыз. Балдарыбыздын жана өзүбүздүн ден соолугубуз чың болсо ар дайым маанайыбыз ачык болот.

Биздин биринчи алган түшүмдөрдү

көрүп айылыбыздагы көптөгөн элдер аябай таң калышты. Биз алган сапаттуу уруктардан алып эгүүгө кызыктар болушту. Долбоордун башынан эле биз 15 аял өз ара топ болуп түзүлүп, ортолук фонд уюштуруп алганбыз. Убак-убагы менен топтолуп, бири-бирибизден билбеген жумуштарды кеңешип турабыз. Ортолук фонддогу акча каражатын топтун мүчөлөрүнөн кимге керек болсо алып, колдонуп кайра ордуна коюшат. Мындан ары да ортолук фондуубузду кирешелүү кылып көбөйтүп, чоң максат-иштерибизге иштетүү пландарыбыз бар. Айылыбызга биздин тажрыйбалар таркалат деп эсептейбиз.

Бул иш-чаралар «Жалал-Абад облусунун Ноокен жана Ала-Бука райондорундагы туура тамактанууну жөнгө салуу үчүн жергиликтүү азык-түлүктөрдү өндүрүү системасын колдоо» долбоорунун алкагында "FSDS" Туруктуу өнүгүүнүн сунуштары уюмунун колдоосу менен, Жалал-Абад регионалдык Айылдык консультациялык кызматы тарабынан аткарылууда.

Хасанбай ЖУМАБАЕВ,
ЖА АККнын консультанты

Кыз-келиндерди окутсам деген тилегим ишке ашты

Анарбаева Бактыгүл эжеке Сузак районуна караштуу Жыгач-Коргон айылында, А.Тажиев орто мектебинде мугалим болуп иштейт. Эженин эмгегин айта берсең сөз түгөнбөйт. Андыктан Бактыгүл эжендин кыз-келиндерден топ түзүп, аларды окуткандыгы туурасында сөз кылабыз.

Азыркы кезде шаарларда кыска мөөнөттүн ичинде ар кандай өнөрлөрдү үйрөтүүчү курстар бар экени мени аябай кызыктырчу. Оюмда ушундай курстар айылда да болсо, бош жүргөн кыз-келиндер жок дегенде өз үй-бүлөлөрүнө ар түрдүү кондитердик азыктарды, салаттарды жасап берүүнү үйрөнүп алышмак. Жакшы ой-жарым ырыс дегендей ушундай ойлор менен жүргөнүмдө ЖА АКК "Тоолуу Агро-Экосистемаларда Азыктанууну жакшыртуу" долбоорунун алкагында сынак жарыялап калды.

Сынакка, көптөн бери ойлонуп жүргөн идеямды жазып, катыштым. "Туура тамактануунун негизинде кондитердик азыктарды да-

ярдоо" деген чакан долбоор жаздым. Көп өтпөй идеям жактырылып, семинарга чакырылдым. Бул семинарда туура тамактануу жөнүндө көп маалыматтарды алдык. Долбоор тарабынан кондитердик азыктарды жана сокторду даярдоого керектүү болгон жабдыктар алынып берилди.

Ошентип айылдагы кыз-келиндерден жана мектептин жогорку класстарынын кыздарынан группа түзүп, окууларды өтө баштадым. Алгач «Органикалык айыл чарбасы», «Агроэкология», «Туура тамактануу» боюнча сабак өттүм. Кийинки окутуулар туура тамактануунун негизинде конди-

тердик азыктарды даярдоо, үй шартында колдо болгон азыктарды пайдалануу, организмге пайдалуу болгон жашылча-жемиштерден сокторду, салаттарды даярдоо боюнча өтүп бердим. Топтун мүчөлөрү окутууларга кызыгуу менен катышып жатышты. Окутуулар менен кошо мастер-класстар өткөрдүм. Алгач курамы жөнөкөй болгон печенье, пряник, пирогдорду, салаттарды жасап үйрөндүк. Азыр болсо рогалик, тортторду да жасап калдык. Группага катышкан окуучу кыздар мектепте өткөрүлгөн "Кана эмесе кыздар" сынагында таттууларды бышыруу боюнча

биринчи орунду ээлешкенин кубануу менен белгилешти. Ошондой эле туура тамактанууга багытталган өздүк чарбаны өнүктүрүү максатында жаз алды менен огороддоруна жашылчаларды жана аш көктөрдү отургузуп алышты. Алардын айтуусу боюнча дүкөндөн сатып алганга караганда, өздөрү жасаган кондитердик азыктар бир топ даамдуу болорун белгилешти. Группага мүчө болуп, окууларга катышкандан баштап, тамак жасоодо жана тамактанууда мүмкүн болушунча жашылчаларды, ашкөктөрдү, витаминдүү азыктарды көбүрөөк пайдаланып калдык дешет.

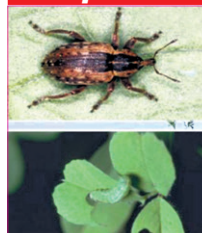
Андан сырткары айыл дүкөндөргө өздөрү жасаган кондитердик азыктардан сатуу үчүн даярдап башташты. Келечекте унутта калган улуттук азыктарды, улуттук суусундуктарды, үй шартында консервалоону үйрөнөбүз деп турабыз.

Масуда МАМБЕТОВА,
ЖА АККнын
консультанты

Беде, эспарцет зыянкечтери

Кыргызстанда беде менен эспарцетке көп зыян келтирген зыянкечтер:

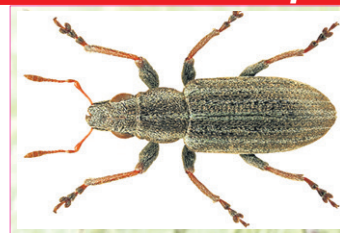
Беде жалбыракчыл шиш тумшук - фитонимус

Беде жана эспарцет канталасы

Үрөн жегич

Беде жана эспарцет түймөкчөчүл шиш тумшук

Фитонимус, - Беде жалбыракчыл шиш тумшук (Листовой долгоносик). Чоң каскактары коңуздар. Коңуздун узундугу 4,5-6,5 мм, денесинин түсү сары ылай түстө. Эрте жазда беде жалбырактары менен азыктанышат, ал эми курттары (личинка) жогорку бүчүрлөрүнө, богкторуна, гүлдөрүнө чоң зыян келтирет. Булардын айынан түшүмдүн 30% жокко учурайт. Ургаачысы өткөн жылкы жаш

сабактарынын чокуларын кемирип, 5-30 жумуртка коет. Жалпысынан 2500 жумуртка коюуга жөндөмдүү. Личинкалары (малактары) 4-6 жума жашап, куурчакчага айланат. Алардан 6-12 күн өткөндөн кийин жаш коңуздар чыгып, бедени жей баштайт. Күн ысыганда токтотуп, салкында жапырт чыгып тоюна башташат. Аба-нын температурасы 10-12°C болгондо кыштоого кетишет.

Күрөшүү чаралары: эрте жаздагы кесип иштетүү, бедени чөлкө чабуу, эки жылга чейин бедени урукка калтырууга тыюу салуу. Фитонимустун курттары менен күрөшүүдө биопрепараттарды – энтобактерин, боверин, дендробациллин 2-3 кг колдонууга болот.

Беде канталасы (Люцерновый клоп).

Бул зыянкечтердин каскактары жана

личинкасы жазында кыштаган жерлеринен чыгышат да жаш өсүмдүктүн сабагынын, жалбырагынын, гүлдөрүнүн ширесин соруу менен зыянга учуратышат. Натыйжада өсүмдүк начар абалга келип гүлдөрү түшүп, чанак байлабай же жалбырактары соолуп түшүмдүүлүктү 5-30% чейин азайтат. Биздин шартта ал 5 муун берет.

Бул зыянкечтерге каршы урук үчүн калтырылуучу аянттарда массалык түрдө пайда болгон учурларда 1-2 ирет инсектициддерди чачуу жүргүзүлөт.

Эспарцет данчысы (Семяед эспарцетовый). Чанакка жана урукка зыян келтирүүчү коңуз. Жумурткадан пайда болгон курттары чанактын капталын тешип уруктун ичине кирип аны менен тамактанат. Урукту зыяндосуу 30-50% чейин жетет.

Түймөкчөчүл шиш тумшуктар (Клубеньковый долгоносик люцерны). Беденин өнүмү чыккандан баштап өсүүгө чейин, ал эми курттары тамырларына жана тамырдагы түймөкчү бактерияларга зыян келтирет.

Күрөшүү чаралары: Уруксат берилген химиялык каражаттарды эрте жазда коңуздар жумурткалай электе колдонуу керек. Зыянкечтер өтө көбөйүп кеткен учурда аларга каршы күрөш жүргүзүүнү талап кылат.

Эспарцет жана беденин зыянкечтерине каршы көрүлүүчү иш-чаралар

Зыянкечтердин аталыштары	Өсүмдүк	Иш-чаралар, препараттын аталышы	Сарпталган нормасы л/га кг/га	Иштетилген мезгили канча жолу	Эскертүү
Жалбыракчыл бедечил шиш тумшук-фитонимус	Беде	Тютю айдоолорунда. Мурунку жылдардагы айдоолорду эрте жазда дискалоо. Бедени богок байлап баштаганда чаап алуу. Урук айдоолорунда. Уруктарга 2-чабык калтыруу керек.			Тютю чөптөр айдалган айдоолорду химиялык препараттар менен иштетүүгө болбойт. Жаңы өнүп келе жаткан өнүмдөрүн иштетүүгө боло берет.
Беде жана эспарцет түймөкчүл шиш тумшуктар	Беде, Эспарцет	БИ 58 – 40% эмульсиянын концентраты Децис – 25% эмульсиянын концентраты Каратэ – 5% эмульсиянын концентраты	1,5 0,1-0,15 0,15	Жаңы өнүп келаткан өнүмдөрүнө массалуу түрдө пайда болгондо (бир жолу иштетүү керек).	
Бедечил жана тала канталалары, данчыл биттер	Беде, Эспарцет	БИ 58-40% эмульсиянын концентраты Арриво – 25% эмульсиянын концентраты Децис – 25% эмульсиянын концентраты	1,1-1,5 0,24-0,32 0,1-0,15	Урук айдоо аянттарында массалуу түрдө пайдо болгондо (1-2 жолу иштетүү керек) Эгерде эки жолудан иштетилсе, биринчиси – гүлдөөр алдында, экинчиси-мөмөлөрүн массалуу байлагандан кийин	

Жалал-Абад АКК сынакка катышып, дагы бир долбоорду аткарууга белсенди.

Жаңы долбоор башталды

Долбоордун аталышы:

«Тараптардын диалогу жана кызматташуусу аркылуу айылдык жамааттарды туруктуу өнүктүрүү»

Максаты:

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын (ЖӨБО) башкаруу системасын жана кызмат көрсөтүүсүн жакшыртуу:

- ▲ Жергиликтүү жамааттын муктаждыктарынын негизинде;
- ▲ ЖӨБОнын потенциалын жогорулатуу аркылуу;
- ▲ «Аймак» электрондук башкаруу системасын киргизүү менен.

2. Акыйкат башкаруунун принциптерин киргизүү аркылуу жергиликтүү өнөктөштөрдүн кызматташуусун жакшыртуу.

3. Пилоттук Айыл Аймактардын Жергиликтүү экономикалык абалын жакшыртуу үчүн маанилүү деп эсептелинген бизнес-долбоорлорду аткаруу.

Пилоттук Айыл Аймактар:

Багыш, Көк-Арт, Курманбек, Кара-Алма.

Мөөнөтү: 2020-2022.

«Аймак» электрондук башкаруу системасы

1. Үй чарба китепчеси.

Атайын иштелип чыккан үй чарбасын каттоо китепчеси (китепчеде керектүү маалыматтардын баары камтылат) үй чарба башчыларына берилет. Үй чарба башчылары маалыматтарды толтурат, айыл башчысы тарабынан кепилденип, Айыл Өкмөтү тарабынан бекитилип берилет. Муниципалдык кызматтарды алууда үй чарба китепчеси колдонулат. Үй чарба китепчесиндеги ар бир маалымат айыл башчы тарабынан кепилденип, айыл өкмөтүнүн базасына катталат.

томаттык түрдө даярдайт. Програма аркылуу жарандык коом керектүү статистикалык маалыматтарды ала алышат. Бул маалыматтар ар кандай экономикалык анализдерди жасоодо, пландоодо колдонулат.

3. Айыл аймагынын GIS картасын түзүү

Жумушчу картасын түзүүдө GIS технологиясы колдонулуп, спутниктик сүрөттөр менен иштеп, айыл аймагынын жумушчу картасы түзүлөт. Жумушчу картаны түзүүдө көчөлөрдүн аталыштары жана курулуштардын даректери Мамлекеттик каттоо менен маалымат алмашып такталат. Жумушчу карта даяр болгондон кийин мамкаттоого бекитүүгө жиберилет. Мамкаттоо бекиткен жумушчу карта айыл өкмөтү менен макулдашылгандан кийин колдонууга берилет. Айыл өкмөтүнүн кызматкерлерине жана жарандык коомдорго жумушчу карта менен иштөөгө шарт түзүлөт.

2. Аймак программасы.

Үй чарбасын каттоо китепчесинин жана чарба китебинин негизинде «Аймак» программасы иштелип чыккан. Програма үй чарбасын каттоо китепчесиндеги маалыматтарды каттап, муниципалдык кызмат көрсөтүүдө керектүү справка жана статистикалык маалыматтарды ав-

Европа Биримдиги жана Германиянын Экономикалык кызматташтык жана өнүктүрүү федералдык министрлигинин (BMZ) каржылоосу менен ишке ашырылып жаткан «Аймактарды комплекстүү өнүктүрүү» программасынын алкагында «Жалал-Абад регионалдык Айылдык консультациялык кызматы» КФ «Тараптардын диалогу жана кызматташуусу аркылуу айылдык жамааттарды туруктуу өнүктүрүү» долбоорун аткарып жатат.

Насипа МАМАСАЛИЕВА

Система технологии нулевой обработки почвы

Продолжение.

ЗАМЕТКИ:

Ежегодные периодические расходы рассчитываются на основе двух лет включая 6 месячный посев и 18 месячное хранение под паром, разделенный на 2 периода. Первоначальная стоимость расхода технологии

нулевой обработки почвы рассчитывалось в расчёте на 1 гектар – для средней площади фермы из 10 га.

В данном случае берется (фермерский футляр в котором сеялка прямого высева предоставляется бесплатно. Как и в случае с обычными традиционными посевами стоимость высева составляет 6000 долларов.

Но оно субсидируется до 50% правительством. Таким образом фермеры могут купить его за 3000 долларов США (хотя она и является «пилотной»).

Для традиционных посевов, новая технология стоило 6000 долларов но стоимость субсидии была до 50% со стороны правительства. В связи с этим фермер мог купить его за 3000 долларов

(хотя пилотные фермеры получили его бесплатно). У них не было лишних затрат (по сравнению с традиционным высевом) и они могут поделить стоимость посева между собой если захотят. Цена гарантированных семян и удобрений энергия и оборудование являются главными факторами влияющие стоимость ТНОП, когда субсидии выплачены после пилотной фазы. Однако, стоимость ТНОП ниже чем по сравнению с традиционным высевом даже если стоимость высева включен.

Фермеры получают его бесплатно - как отмечалось выше). У них нет дополнительных затрат (по сравнению с обычной обработкой почвы) и они могут разделить цену сверла между ними, если они захотят. Цена на сертифицированные семена и удобрения, энергию и оборудование составляет основные факторы,

влияющие на затраты "нет до сих пор", когда субсидии сокращаются после пилотного этапа. Однако, расходы ТНОП ниже, чем при обычном земледелии, даже если включена стоимость высева.

ОЦЕНКА

Приемка/принятие

- Все 14 фермеров, участвовавших в эксперименте, приняли технологию со стимулами, получив все средства производства (машины, семена, удобрения и биоматериалы).

В первые 3 года.

- Эти пилотные фермеры все еще находятся на стадии внедрения. Из 14 фермеров двое или трое все еще сопротивляются

Перемены. Отношения фермеров меняются медленно, и полное признание достигается только через несколько лет.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПРЕИМУЩЕСТВА И КАК ЕГО СОХРАНИТЬ/УЛУЧШИТЬ	НЕДОСТАТКИ И КАК ЕГО РЕШИТЬ
Контроль эрозии - сохранение поверхности почвы	Необходимость более профессионального навыка - обучение землевладельцев
Улучшение качества почвы - контролируемый экспорт биомассы и выпас: своевременный посев	чувствительный к уровню азота - испытание почвы/применение азота в соответствии с потребностями культур без технологии обработки почвы
Эффективное использование поленной воды: повышенная инфильтрация, снижение потерь воды, повышение доступности воды для растений - метод пар, поддержание достаточного почвенного покрова	Высокая распространенность болезней и вредителей, если остатки урожая плохо поддаются обработке - устойчивые сорта и ранний посев разнообразных культур
Повышение урожайности и стабильности производства сельскохозяйственных культур - содействие выведению продуктивных и устойчивых к вредителям сортов сельскохозяйственных культур и раннему посеву, с тем чтобы покрыть почву и защитить ее от воздействия дождевых осадков.	Снижение доступности соломы (кормов) - оптимизация интеграции сельскохозяйственных культур/животноводства: производство соломы в условиях отсутствия технологии выше, но фермеры должны быть убеждены в том, что нужно убирать только часть соломы; использовать кормовые культуры в севообороте
Улучшение землепользования и разнообразие системы возделывания сельскохозяйственных культур с более высокими урожаями, чем в традиционной системе, - усовершенствование интегрированной системы управления культурами и борьбы с вредителями	непредвиденные экологические риски: например, загрязнение почвы или грунтовых вод гербицидами/фосфатом - обучение, видеопрезентация и т.д.
Более удобная при высевах, ранний доступ к земле и более простое управление почвой - продолжать покрывать почву остатками при посадке/посеве, чтобы обеспечить достаточное увлажнение почвы	требуется дорогостоящая техника (сеялки, трактора, опрыскиватели) - субсидии, закупка техники группой фермеров
Снижение энергозатрат, трудозатрат и стоимости; в отсутствие технологии обработки почвы и подготовки почвы под посев; в отсутствие почвообрабатывающей сеялки вносить Р и N удобрения с посевным материалом- подчеркивать использование соответствующего оборудования и средств производства	Борьба с сорняками в отсутствие технологии обработки почвы имеет решающее значение: заражение малюсенькими травами при плохом управлении: высокая стоимость гербицидов - применяйте экологически чистые гербициды для диверсификации культур; ручная прополка
	Социально-экономические ограничения фермеров - для полного принятия и внедрения технологий необходим долгосрочный подход

Материал подготовлен со стороны сотрудников Общественного Фонда «Жалал-Абадская Сельская Консультационная Служба» (ОФ СКС ЖА) по проекту проекта «Создание устойчивой системы возделывания пшеницы и ячменя на богарных землях Сузакского района Жалал-Абадской области» в рамках программы «Комплексное развитие регионов», финансируемой Европейским союзом и Федеральным министерством экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Долбоорлордун майын чыгара иштеген Мухтар аке

Негизинен Баткен эли багбанчылык менен алектенип келет. Ошол эле учурда жашылча өстүрүү менен да алектенгендери аз эмес. Баткен облусунун Кадамжай районуна караштуу Халмион айыл өкмөтүнүн тургуну ДАДАЕВ Мухтар элеттик аялдар менен бирге ачык талаага жашылчалардын сапаттуу үрөндөрүн өстүрүүнү көздөп, иш алып барууда.

Дадаев Мухтар «Тоолуу Агро-Экосистемада тамактанууну жакшыртуу» долбоорунун алкагында «Потенциалды Өнүктүрүү» программасында Айылда Кызмат Көрсөтүүчү (АКК) болуп тандалып алынган. Ал 10 аялдан турган 2 өз ара жардамдашуу топтору менен «Жашылчалардын сапаттуу үрөндөрүн өндүрүп, ачык талаада өстүрүү» боюнча бизнес идеясын иш жүзүнө ашырууда.

Бул ишке топ мүчөлөрү активдүү катышып, күз айларында компостторду даярдап башташкан.

Андан тышкары АКК Дадаев Мухтардын 1 өз ара жардамдашуу тобу 5 жыл мурда түзүлүп, бир канча долбоорлор, коомдук фонддор менен иштешип келишкен. Мисалы, 2016-2018-жылдары ЖА АКК тарабынан аткарылган «Сууну натыйжалуу пайдалануу бул туруктуу жамааттарды түзүүнүн негиздери» долбоору менен активдүү, тыгыз иштешип, «Күнөсканада жашылча өстүрүү» чакан долбоорун жазып, жашылчалардын сапаттуу үрөндөрүн, тамчылатып

суугаруу системасын, күнөскананы жабуучу пленка утуп алган. Топ мүчөлөрү менен күнөскананы иштетип жакшы түшүм алууга жетишкен. Ал эми ушул эле долбоордун натыйжалуу аткарылышына, ошол жылдары Халмион айыл өкмөтүнүн башчысынын орун басары болуп турган иштеп жаткан чакта Дадаев Мухтар чоң салым кошкон.

Мухтар аке Жалал-Абадга семинарга катышып кеткенден кийин, өз тобуна долбоор боюнча маалымат берип, анын максатын кеңири түшүндүргөнү үчүн, өз ара жардамдашуу топтору да активдүү иштеп жатат.

Жалпысынан Мухтар аке 2 өз ара жардамдашуу топторуна «Туура тамактануу», «Жашылчаларды өстүрүүдө топурак даярдоо» боюнча окууларды өткөн. Андан тышкары жергиликтүү тургундарга да жогорудагы темалар боюнча маалымат берип, жалпы 61 адам катышып, анын ичинен 51 аялдар түзгөн.

Февраль айынын башында Дадаев Мухтар бадыраңдын «Орзу», «Фонтина» жана

помидордун «Бурани» гибридин алып, ар бир топ мүчөлөрүнө бөлүп берген.

28.02.2020 күнү топтун 1 мүчөсүнүн үйүндө парникке үрөн себүүнү практикада көрсөтүлгөн.

Дадаев Мухтардын айтмышында:

«Парниктердин өлчөмдөрү пленканын өлчөмүнө жараша болот. Чуңкурча даярдоо үчүн жер кыртышынын 20 см топурагын бир тарапка которуп алабыз. Экинчи тарабына 20 см калыңдыктагы топуракты чыгарабыз. Чуңкурчанын астын жумшартып, даяр компост же малдын кыгын үстүнкү чыгарылган топуракты аралаштырып, чуңкурга толтурабыз. Парниктердин чуңкуру канчалык терең болсо парник жылуу болот. Даяр болгон парникти пленка менен ороп, 2-3 күн коебуз. Үрөн даяр болгондо парникке сууну аябай көп сээп, анан үрөндү сээп, үрөн толук өнүп чыкканга чейин дымдап коебуз.

Халмион айыл аймагынын Таш-Дөбө айылында Тешебаева Шахадат жетектеген "Оомат" өз ара жардамдашуу тобу ВПП ООНдун Азык-Түлүк программасынын негизинде Жалал-Абад АКК тарабынан көмөктөшүп курулган күнөсканада "Күнөскана куруу жана аны натыйжалуу пайдалануу" долбоорунун алкагында окуу семинарларды өтүп жатышат.

Ошондой эле туура тамактануу жана таза азыктарды өндүрүү боюнча талкуу жүрдү. "Оомат" тобу ЖА АКК менен 4 жылдан бери туруктуу кызматташып келе жатат. Окуу семинар карантинге чейин өткөрүлгөн, азыркы күндө 2-3тен адам кезек менен чогулуп, күнөсканадагы жумуштарды аткарышууда.

Андан тышкары биздин группанын 4 мүчөсү тез арада чакан күнөскана курууга киришти.

Аскам ТОКТОСУНОВ,
долбоордун консультанты

АГРО САНИТАРИЯ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАР

АГРОСАНИТАРИЯ

► **Агро...** - (от грек. **agros** – талаа), санитария (от лат. **sanitas** – «ден соолук») – деген ден соолукту коргоону камсыз кылуучу жана ар түрдүү оорулардын алдын алуучу иш чаралардын системасы. Ошондой эле, адамдардын ден соолугун коргоо жана бекемдөө максатында, алардын туура тамактануусунда, эмгектенүүсүндө, эс алуусунда, билим алуусунда ж.б. оптималдуу шарттарды камсыз кылуу үчүн, гигиеналык илимдин иштеп чыккан нормативдерин, санитардык эрежелерин жана сунуштарынын жалпы комплекстүү чарасын колдонуу болуп эсептелет.

ЭЛ АРАЛЫК СТАНДАРТТАР

► ISO 22000» деген эмне?

ISO 22000 – тамак-аш коопсуздугун башкаруу үчүн иштелип чыккан эл аралык стандарттардын тизмеги.

- ISO 22000:2005 - тамак-аш коопсуздугун башкаруудагы жалпы колдонмону камтыйт;
- ISO / TS 22002-1:2009 тамак-ашты

өндүрүүдөгү атайын эрежелер жазылат;

- ISO / TS 2002-3:2011 – айыл чарбасын жүргүзүүдөгү атайын эрежелер каралат;
- ISO / TS 22003:2007 аудит жана сертификация боюнча атайын органдар үчүн колдонмо камтылат.

► ISO 22000 тизмегинин негизги стандарты болуп - ISO 22000:2005 **НАССР** («Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain» – «Тамак-аш коопсуздугун башкаруунун системасы – бул талап бардык, тамак-ашты өндүрүүчүлөрдөн баштап аны колдонгонго чейинки чынжырчаны көзөмөлдөйт,» эсептелинет.

► **НАССР** «Hazard Analysis and Critical Control Points» контролдоо системасы. «НАССР – аббревиатурасы – “тобокелчиликти анализдөө жана критикалык чекитти контролдоо” болуп эсептелет.

► ISO 22000» МАКСАТТАРЫ:

- 1) Тамак-аш коопсуздугун башкаруудагы сис-теманы түзүү, өнүктүрүү жана жайылтуу;

- 2) Керектөөчүлөрдүн талабын жана нормативдик талаптарга жооп берген тамак-аш коопсуздугунун кепилдигин камсыз кылган ISO 22000 негизиндеги НАССР принциптерин кармануу;
- 3) Өндүрүлгөн продукцияларга керектөөчүлөрдүн ишенимин жана канааттануу деңгээлин жогорулатуу.

ISO 22000 СЕРТИФИКАЦИЯСЫНЫН МААНИСИ

- Жаңы базарларга чыгуу жана кеңейтүү мүмкүнчүлүгүн берет;
- Өндүрүлгөн продукцияларга керектөөчүлөрдүн ишеними артат;
- Тамак-аш коопсуздугуна тиешелүү мыйзамдарга жана нормативдик талаптарга жооп берет;
- Өндүрүлгөн продукциялардагы жараксыздыкты (брак) баштапкы мезгилинде таап жана аны жоюу;
- Эл аралык талаптарга жооп берген сертификаттын эсебинен өндүрүлгөн продукциянын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу;
- Өндүргөн продукциянын коопсуздугун документалдуу түрдө тастыктоо ж.б.

"НАССР" КӨЗӨМӨЛДӨГӨН КОРКУНУЧТАР

► Биологиялык коркунуч.

Коркунучтун бул түрүнө микроорганизмдер кирет (бактериялар, вирустар, мителер, даттуу козу карындар). Мисалы пастеризация патогендик микрофлорага таасири тиет.

► Химиялык коркунуч.

Бул коркунуч төмөндөгүдөй болот:

1. Жаныбарларда жана өсүмдүктөрдө табигый түрдө кездешет (мисалы, уулуу козу карындар).
2. Продукцияны өндүрүүдө же сактоодо атайын кошулушу мүмкүн. Аларды ченем менен колдонсо коркунучсуз, ал эми ченеминен өткөрсө зыяны тиет (мисалы, пестициддер).
3. Кокусунан тамакка кошулуп калышы мүмкүн (мисалы, идишти химиялык тазалоодон кийин).
4. Кээ бир адамдардын иммундук системасына таасир этет (мисалы, тамак же суу аллергиясы).

► Физикалык коркунуч

Бул коркунуч тамак-ашта болбошу керек болгон заттар (мисалы, жыгач кырындылары, айнек бөлүктөрү, темир кырындылары, сөөктөр).

Бүажар РАИМКУЛОВА,
Органикалык айыл чарбасын жүргүзүү боюнча эксперт

Союз мезгили. Шаардан айыл жерине келин болуп түшкөн элем. Айыл элинин көп эле салт санааларын билбей жүрдүм. Эшек минген мага өтө кызык болчу. Көчөдө эшек минип талаага чөп оргону барып жүрсөм, мени айыл боюнча шылдыңдап күлсө мен да кошо күлүп жүрө берипмин. Айылдаштарым азырга чейин анекдот кылып айтып күлүшөт. Кайын энем ысырык салса шок болуп "өрттөгөнү жатат" деп кыйкырсам, кайын энем зорго "успокоивать" кылган.

Биринчи кызым төрөлгөндө сооронбой ыйлап калды. Кайын энем барып "жойдуруп" кел десе, «кантип жоёт» деп түшүнбөйм. «Барасың, он беш тыйын (бири ак 10 копеек, бири сары 5 копеек) бересиң, жөргөктөлгөн бөбөктү колуна карматасың, ал кемпир баланы жоюп кайра сага берет, келе бересиң» деп кайын энем "пошаговая инструкция" берип түшүндүрдү. Ошентип айылга жуурулушуп кеттим.

Короодо илгери кой камаган жерге помидор отургузсам, помидорлорум укмуш болду. Кыпкызыл оттой болуп көздүн жоосун алат. Шакарап кылса даамы кант кошкондой. Энем болсо «Обу жок десе, шакарапка кант кошуп коюпсуң» деп жүрдү.

Айылда кадыресе эч ким жашылча экпейт экен. Мен помидор, болгар калемпир, баклажан, картөшкө эгип алчу элем. Азыр эл билип, үй сайын эле жашылча өстүрүп, кээ бирлери базарга сатканы өстүрө башташты. Кийинки жылдары мен да талаага үлүш жерге өстүрүп базарга өткөрүп баштадым. Көбүнчө помидор, болгар калемпир, картөшкө казып алып, ордуна бадыраң эгип, бир жылда эки түшүм алганды да өздөштүрүп калдым.

Кыялдар орундалат!

Кудайга шүгүр балдарым чоңоюп, бутуна туруп калышкан. Жашылча өстүрүү мага кирешелүү хоббиге айланды.

Жалал-Абад регионалдык Айылдык консультациялык кызматы (ЖА АКК) жөнүндө интернеттен окуп билгенмин. Айыл турмушу, багбанчылык, жашылча өстүрүү боюнча интернетте публикация кылып жүрдүм. Публикацияларым борбордук гезит журналдарда менин уруксатым менен басылып жатты.

Ошентип ЖА АККда иштеген Насипа Мамасалиева, Мирлан Мурзакуловго окшогон жаш досторду таптым. Алар «Тоолу Агро-Экосистемаларда азыкта-

нууну жакшыртуу» долбоорунун алкагында, туура тамактануу боюнча чакан долбоорго сынак жарыялашты. Ал сынакка катышып, чакан күнөскана куруу жөнүндө чакан долбоор жазып, сунушум жактырылганы мага майдай жакты. Анткени күнөскана иштетүүнү кыялымда эңсечү элем.

Күнөскана жылы бою жашылча өстүрүп, жаңы витамин менен камсыз болууга, ашыкчасын базарга өткөрүүгө болот.

Атам помидорду "памилдаари" дечү. Помидор базарда 200 сом болсо да, 5 сом болсо да алып келип жейт болчу.

Бир памилдаарини жука тилип чыныга туурап, сары май кошуп,

кайнак суу куюп нан менен ичип алат болчу. Ошого ооруну билбей көп жыл өмүр сүрдү.

Күнөскана куруу менин "голубая мечта" болуп жүргөн. Ошентип жаш досторумдун жетекчилиги менен күнөскананын курулушун баштадык. Темирден ширетип скелетин жасап, пленка жаап жарык киргиздик. Мирлан тамчылатып сугаруу системасын орнотту. Жерге чиринген кык төктүк. Бадыраң уругун стаканчиктерге өндүрүп отургуздук.

Бадырандын топуракты жарып чыкканы деле мага жылуу маанай тартуулайт. Кадимки балдардын мультфильмдегидей: "Мен төрөлдүм!!!" деп тукумдан жөжө чыккандай сүйүнөм.

Түрк "карпан" деген бадыраң эктим. Четине бир катар помидор да эгип койдум. "Карпан" мага ая-

кезде кайненем айылдагылар күлсө: "Силер күлбөгүлө, менин келиним баралына келгенде ушул айылдын кадыр барктуу байбичеси болот" десе, оу ал күн качан келет деп ойлойт элем.

Азыр 20 адамдан турган группа түзгөнүм. Официалдуу 20 адамдан башка айылдаштар бар. Алардын баарына "Туура тамактануу", "Ачыткыга нан бышыруу", "Сергек жашоо", "Ден соолукка көңүл буруу", "Дары чөптөрдү пайдалануу", "Ар кандай ооруларды алдын алуу", "COVID-19дан сактануу", "Күнөскана куруу жана анда жашылчаларды өстүрүү", "Жыл бою витамин менен камсыздоо", "Тамак-аш запасын үй-бүлөсү үчүн камсыздоо" боюнча билгенимди айтып үйрөтүп жатам.

Карача айылынын эли бул иш-чараларымды жакшы кабыл алышып, ыраазы болушуп жатат. Аларга улам мотивация берип жатат окшойм, жаштар ээрчип жатышат.

Азыркы карантин учурунда WhatsApp группада, МААН платформасында да айтып жатам, бул ыкма баарыбызга ыңгайлуу экен.

Кыргыз жаштары жашылча, жемиш, мөмө, бал өндүрүү менен дүйнөлүк базарга чыгууга мүмкүнчүлүгү бар. Москванын көчөлөрүн шыпырууну да жыйнаштырып коюшат беле.

Мөңгүнүн суусун ичип, өндүрүлгөн тамак-аш продукциялары дүйнөлүк базарда салмактуу экенин илимпоздор далилдешти. Кыргызстанда өндүрүлгөн тамак-аш продукциялары өзгөчө бренд менен белгилүү боло турган убакыт келди.

Савринса СЫРГАТАЕВА,
Базар-Коргон районундагы
Карача айылынын тургуну.
Туура тамактанууну
жайылтуу боюнча Айылда
Кызмат көрсөтүүчү

бай жакты. Түшүмдүү, даамдуу сорт экен. Алгач бала-чакам менен тоё жеп, кошуналарга да ооз тийгизип эми сата баштадым.

Базарда килограммы 70 сомдон экен, дыйканчылык эмеспи деп 50 сомдон сата баштадым.

Күнөскана куруудан максатым балдарымды, неберелерди эмгекке үйрөттү. Күнөскананын пайдасын көз алдында көрсө балким чоң күнөсканаларды куруп ишке киргизип, өздөрү айылдаштар менен жумуш менен камсыз болобу деп ойлойм.

Башында сөз кылгандай жашымда апендидей болуп жүргөн

Туура тамактанып, ден соолукту чыңдоого багытталган маалымат алмашуу платформасы түзүлгөн. Ушул <http://maan.ifoam.bio> ссылка менен барып, платформага катталсаңыз, сиздер үчүн кызыктуу, пайдалуу маалыматтарга ээ болууга шарттар жаралган.

«Жалал-Абад облусунун Ноокен жана Ала-Бука райондорундагы туура тамактанууну жөнгө салуу үчүн жергиликтүү азык-түлүктөрдү өндүрүү системасын колдоо» долбоору

Үй шартында сүт азыктарын даярдоо

Көпчүлүк эл үй шартында сүттү кайра иштетүүгө жакшы көңүл бурбай келет. Башкача айтканда колунда саан уйлары бар кээ бир тургундар күнүмдүк турмушта колдонуп келүүчү каймак, сары май, сүзмө, курут жасап алгандан ээринип, сүттү сатып жиберешет.

Үй шартында сүттү кайра иштетүү, аны тамак-ашка кеңири пайдаланып, артканын

сатып үй-бүлөгө кошумча киреше алып келүү максатында, Ноокен районунун Алма айылындагы Тутовник көчөсүндө ЖА АКК тарабынан үй шартында сүттү кайра иштетүү боюнча «Ынтымак» тобу түзүлгөн.

Топ 2018-жылы түзүлүп, курамында 15 аял камтылган. Ал эми өз ара жардамдашуу

тобун, топтун лидери Чолпонова Анаркан эже жетектеп келет.

2018-жылдан бери топтун мүчөлөрүнө Жалал-Абад АККнын тренер-консультанты Качкынова Бурмакан тарабынан үй шартында сүттү кайра иштетүү боюнча тренингдер өткөрүлүп келүүдө.

Алар «Коюлтулган сүт» (сгущенка), «Йогурт», «Чечил сыры», «Быштак», «Кыштак сыры» жана «Витаминдүү куруттарды» жасоону үйрөнүштү.

Топ мүчөлөрү тренингдерге активдүү катышып, үйрөнгөндөрүн үй-бүлө мүчөлөрү, балдары үчүн жасап, тамак-ашка пайдаланып жатышат.

«Ынтымак» тобу өз алдынча үй шартында сүттү кайра иштетүү боюнча бир кыйла өздөштүрүп калды. 2020-жылдын февраль айында төп мүчөлөрүнө долбоор тарабынан электр сүт тарткыч, ар түрдүү сүт сүзгүчтөр, сгущенка жасоо үчүн 1 литрдик банкалар, быштак салганы 1 кг дык контейнерлер алы-

нып берилди. Долбоор тарабынан алынып берилген жабдыктар жана шаймандарды пайдаланып, үй шартында санитардык-гигиеналык талаптарды сактоо менен «Коюлтулган сүт» жана «Быштак» жасашкан.

Экономикалык анализ боюнча:

Жалпы коюлтулган сүт – 55 кг, Быштак – 7 кг, Витаминдүү куруттар – 20 кг, Чечил сыры – 30 даана жасашып, жергиликтүү дүкөндөргө сатышкан. Алардан түшкөн жалпы пайдасы – 13 400 сомду түзүп, дагы да керектүү шаймандарды, банкаларды алуу максатында, топтун ортолук фондуну кошушкан.

Андан тышкары топ мүчөлөрүнүн кызыгуусунун негизинде азыркы күндө топ мүчөлөрү үй шартында кондитердик азыктарды даярдап алуу боюнча тренингдерден өтүп, үйрөнүп жатышат.

Бул тренингден алар «Медовый торт», «Булочка», «Кекс», «Торт муравейник», «Пицца» жана «Рогалик» печеньеелерин жасоону үйрөнүштү.

Топтун лидери Анаркан эже «Биздин айылдын келиндери өтө активдүү. Биз Шайдан Айыл өкмөтүнүн башчысы менен сүйлөшүп, бош жай болсо сүт жана кондитердик азыктар боюнча бир ишкана ачсакпы деген оюбуз бар. Азырынча бош жай таба албай жатабыз, ишкана ачсак үйдө жумушсуз отурган келиндер аз да болсо жумуш менен камсыз болуп калышат эле» дейт.

Бурмакан КАЧКЫНОВА,
ЖА АККнын консультанты